

KENYERES ISTVÁN

AKI MIATT EGY NAPOT KÉSETT BUDAVÁR VISSZAVÉTELE 1849-BEN

Zerdahelyi Ince hadbírószági ügye

Az 1848–49-es szabadságharc hadtörténeti eseményeinek alapos feldolgozásához és elemzéséhez képest a honvédség katonai bíráskodása mind ez ideig alig kutatott, szinte feltáratlan területe történetírásunknak. Az eddig megjelent, a témával kapcsolatos munkák főképpen az érvényben lévő katonai szabályzatok és rendeletek elemzésére korlátozódtak, a tényleges eljárások, a mindennapok szintjére azonban alig-alig terjedt ki a kutatók figyelme.¹ Az alábbiakban egy konkrét ügy közlésével adalékot kívánok nyújtani a kérdéskör majdani teljesebb elemzéséhez. A közlésre kerülő forrás nem csupán a katonai bíráskodás történetébe nyújt betekintést, hanem érdekes adalékokkal szolgál Budavár 1849. évi ostromához is.²

A szabadságharc katonai bíráskodása

Külön magyar katonai büntetőjog nem létezett, ezért a császári hadseregben érvényes szabályzatokat kellett alkalmazni. Az osztrák katonai jog a Mária Terézia által 1768-ban kiadott fenyítő törvénykönyvön alapult, ezt az először 1790. július 31-én kiadott, majd 1807-ben és 1819-ben átdolgozott büntető szabályokkal (Strafnorma) egészítették ki.³ Ezekhez járultak még az 1754-ben életbe lépett Justiznor-

-
- 1 Néhány hadbírószági ügy ismertetésére legújabban I. *Hermann Róbert*: A köpködős főhadnagy, a lyukas zsebé százados, az önkényeskedő nemzetőr és a többiek. Hadbírószági és fegyelmi ügyek a VII. hadtestnél, 1849. február–április. In: *Fons*, 4. (1997) 2. sz. 325–355. p. A szabadságharc katonai bíráskodásának elsősorban szervezeti kérdéseiről — már jelen dolgozat lezárása után — jelent meg: *Óry Gábor*: A magyar katonai igazságszolgáltatás szervezete és működése 1848–1849-ben. In: *Hadtörténelmi Közlemények*, 111. (1998) 77–111. p.
  - 2 A Zerdahelyi-ügyre Csikány Tamás hívta fel a figyelmemet, amit ezúton is köszönök. Tudomásom szerint mindeddig csak ő tett említést erről az ügyről: *Csikány Tamás*: Az 1848/49-es szabadságharc honvédtüzérség megszervezése, fejlődése, valamint harci alkalmazásának elve és gyakorlata. Bp., 1993. Kandidátusi értekezés (A továbbiakban: *Csikány*, 1993.) 220–222. p. *Uő*: Psotta Móric honvéd ezredes. Bp., 1993. 25. p.
  - 3 *Sarlós Béla*: Az 1848/49-es forradalom és szabadságharc büntetőjoga. Bp., 1959. 273. p.; A hadi fenyítő törvények a magyar honvédségre alkalmazva. Szerk.: Rác Vilmos. Buda-Pest, 1848. 9. p.

ma, az 1769-ben és az 1798-ban, a szökés büntényére kiadott Direktiv-Regeln szabályzatai.⁴ Az osztrák katonai büntetőjog eljárási rendszere inkvizitórius volt, anyagi szabályai pedig rendkívül szigorúak voltak, mert a bűncselekmények jelentős részére halálbüntetést írtak elő. A szankciók azonban — amennyiben nem halálbüntetés volt az ítélet — nem voltak pontosan meghatározva, a büntetésnek sem minimumát, sem maximumát nem szabták meg.⁵

Az osztrák katonai büntetőjog az 1848. évi márciusi törvények után is érvényben maradt Magyarországon.⁶ A honvéd zászlóaljok számára 1848. október 6-án adott ki a Nemzetőrségi Haditanács „*Fegyhatalmi Ideiglenes Szabályok*”-at,⁷ ezzel ezeket a zászlóaljakat kivonták az osztrák katonai bíraskodás alól. Az Allgemeine Appellations Gericht jogköre ezután csak a serezezekre terjedt ki. Ezt a fent nevezett szabályzatot terjesztették ki azután 1848. november 29-én az egész honvédségre, tehát a volt sorállományú ezredekre is. Megszervezték az „*ideiglenes királyi magyar katonai feltörvényszéket és legfelsőbb katonai törvényszéket*” is, ez lett a fellebbviteli törvényszék.⁸ 1848. július 31-én megkezdődött az első magyar hadbíró tanfolyam, melynek végén csupán három hadbíró szerzett képesítést.⁹ Októberben indult az újabb tanfolyam, ezúttal már ötven fő részvételével. A kormány Debrecenbe távozása után — mivel a katonai felsőbbíróságok tagjai nem követték a kormányt¹⁰ — újra meg kellett szervezni a Hadügyminisztérium igazságügyi osztályát és a katonai felsőbb- és legfelsőbb törvényszékeket.¹¹ Ezek működése nem volt túl

4 Cziáky Ferenc: A magyar katonai büntető és fegyelmi jog ezeréves története. Bp., 1924. 108. p. Kassay–Krantz Dezső: Az 1848/49-iki magyar sereg hadi fenyítő eljárása. In: Magyar Katonai Szemle, 9. (1939) 11. sz. 220. p.

5 Sarlós B.: i. m. 273–274. p.

6 Az 1848:XXII. tc. a nemzetőrségre vonatkozott, annak 31. §-a is csak a nemzetőrség tagjait mentesíti a testi büntetések alól. Vö.: 1847/48-ik évi országgyűlési törvénycikk. Pozsony, Pest, 1848. 70. p.; Sarlós B.: i. m. 274. p.

7 Cziáky F.: i. m. 138–144. p.

8 Uo. 145–146. p.

9 Uo. 151. p. A három hadbíró közül az egyik az a Remellay Gusztáv volt, aki az alább közlésre kerülő hadbíróági eljárást vezette.

10 Uo. 147. p.

11 Kossuth Lajos 1849. február elsején kelt rendeletében az igazságügyi osztály január 16-i és 30-i felterjesztése alapján utasította a „katonai fel- és legfőbb törvényszék újjonnan megalakítására”. Kossuth Lajos az Országos Honvédelmi Bizottmány élén. Szerk.: Barta István. II. köt. Bp., 1953. (Kossuth Lajos összes munkái XIV. = KLÖM XIV.) 282–283. p.

jelentős, mivel Mészáros Lázár hadügyminiszter 1849. január 28-i rendeletével, tekintettel a válságos katonai helyzetre, kiterjesztette a katonai rögtönítélő bíraskodás hatáskörét.¹²

A hadseregnél folyó katonai bíraskodás elvben az alábbiak szerint folyt le.¹³ Két zászlóaljhoz tartozott egy *hadbíró*, nélküle sem rendes, sem rögtönítélő törvényszéket tartani nem lehetett. A büntetőeljárás két szakaszból állt, az elő- és a rendes vizsgálatból. Az elővizsgálat során a vádlottat a vád tárgyát képző cselekményre vonatkozóan hallgatták ki (*általános kihallgatás*).¹⁴ A kihallgatás a *vallatási törvényszék* előtt történt.¹⁵ Amennyiben a vádlott — mint esetünkben — százados volt, akkor a vallatási törvényszéknek a következő tagokból kellett állnia: két közlegény, két őrzetű, két tizedes, két őrmester, két hadnagy, két százados, egy őrnagy mint elnök és egy hadbíró. A legfontosabb bizonyítási eszköz a *beismerő vallomás* („önvallomány”)¹⁶ volt, ezután következtek a *tanúvallomások*,¹⁷ amelyek között legalább két egybehangzónak kellett szerepelni. A tanúvallomások alapján még egyszer kihallgatták a vádlottat, ezt nevezték rendes vallomásnak.¹⁸ A vizsgálat befejeztével a hadbíró egy „oktató előadást” (*vetum informativum*)¹⁹ készített a parancsnok számára, aki ezután intézkedett az *ítélő törvényszék*²⁰ megtartása felől. Az oktató előadás elvben tartalmazta a vádlott személyi adatait, az elkövetett cselekmény

12 *Sarlós B.*: i. m., 1959. 275–282. p.; *Cziáky F.*: i. m., 1924. 153–154. p. Kossuth így jellemzi a helyzetet Szemere Bertalanhoz írt 1849. február 14-i levelében: „... sokszor egy zászlóaljparancsnok is önállólag működik, s így következetesen minden önállólag működő sereg, vagy osztály, vagy zászlóalj parancsnokai is hadi törvényszék tartási s bíraskodási joggal vannak felruházva ...”. KLÖM XIV. 437. p. Itt jegyzem meg, hogy az alábbiakban kizárólag a katonai bíraskodással foglalkozom, ezen kívül esik az ún. rögtönítélő hadi és polgári vegyes bíróságok működése. Vö.: KLÖM XIV. 437. p.; *Kormis Károly*: Eljárási rendszer. Az országgyűlés 1849. évi február 13-án kelt határozata által megalapított rögtönítélő hadi s polgári vegyes bíróságok és az azok mellett működő Közvádlok számára alkalmas gyakorlati írás szerkezeti példányokkal ellátva. Pest, 1849.

13 Az eljárás összefoglalása Rác Vilmos i. m. alapján készült, minden esetben jelölöm a megfelelő fejezetet és paragrafust. Vö.: *Kassay-Krantz D.*: i. m. 221–224. p., *Balthazár Géza*: Haditörvények és fenytő hatalom a szabadságharc idején. In: Honvéd, 1948. 4. sz. 17–19. p., *Cziáky F.*: i. m. 158–159. p.

14 *Rác V.*: i. m. XIV. fejezet, 124–133. §.

15 Uo. 126. §.

16 Uo. XVI. fejezet, 146–148. §.

17 Uo. XVII. fejezet, 149–171. §.

18 Uo. XV. fejezet, 134–148. §.

19 Uo. XXI. fejezet, 186. §.

körülményeit, a vádlott ártatlansága vagy bűnössége mellett szóló bizonyítékokat, tanúvallomásokat, az enyhítő és súlyosbító körülményeket és a hadbíró büntetési javaslatát. Az összeült ítélő törvényszék ugyanazon tagokból állt, mint a vallatási, ennek volt feladata az ítéletet meghozni.

A Zerdahelyi-ügy és körülményei

Az ügy főszereplője Zerdahelyi Ince, akiről nagyjából annyit lehet tudni, amennyit kihallgatása során előadott magáról.²¹ 1822-ben született Nyitraszerdahelyen, vagyontalan nemesi családból származott. 1838-tól 1848-ig az 5. cs. k. tüzérezredben szolgált, mint „főágyús” szerelt le. Ezután hazatért, és Nyitra vármegyében mint jegyző működött. 1848 szeptemberében jelentkezett Ivánka Imre őrnagy váci táborába, ahol főhadnagyi rangban egy nemzetőr tüzéruteg parancsnoka lett, és bevonult a Feldunai hadsereghez. 1849. március 3-tól (február 1.) honvéd tüzér századosként²² szolgált. Az 1849. március 18-i kimutatás szerint az I. hadtest Dipoldandárában egy lovasüteg parancsnoka volt.²³ A váci csatában (április 10.) kitüntette magát, ezért megkapta a 3. osztályú katonai érdemjelet. A Budát ostromló főhaderegben az I. hadtestben, a IV. lovasüteg parancsnokaként szerepelt.²⁴

A magyar főserg május 4-én ért Buda alá. Hamar kiderült, hogy rendszeres ostrom nélkül a vár bevehetetlen, ezért május 5-én Görgei parancsot küldött Guyon tábornoknak, a komáromi vár parancsnokának, hogy az április 26-án zsákmányolt négy 24 fontos, valamint egy 18 fontos ágyút, és négy 60 fontos mozsarat küldje gőzhajóval Buda alá.²⁵

A négy 24 fontos és az egy 18 fontos ágyúból állították fel a réstörő üteget. A réstörő és az ezt fedező leszerelő üteg számára Psotta Mór,²⁶ a hadsereg tüzérfőpa-

---

20 Uo. XXI. fejezet, 187. §.

21 L. a 6. szám alatt közölt kihallgatási jegyzőkönyvet. Vö.: *Bona Gábor*: Tábornokok és törzstisztek a szabadságharcban 1848–49. Bp., 1987. (A továbbiakban: *Bona G.*: Tábornokok.) 341. p.

22 Saját bevallása szerint Görgei őt még Schwechatnál (nemzetőr) kapitánnyá nevezte ki, majd januárban, a Szepességben léptette elő tüzérszázadossá. Vö.: előző jz.

23 *Csikány*, 1993. 70. p.

24 Uo. 78. p. Az itt közölt tüzérségi beosztás 1849. május 19-én kelt, ekkor Zerdahelyi már fogdában volt.

25 Uo. 220–221. p. Guyon május 6-án jelentést tett Görgeinek a kért ágyúk útbaindításáról. A jelentést közli: Budavár bevételének emlékezete. Szerk.: Katona Tamás. Bp., 1989. 438. p.

rancsnoka a Naphegyen jelölt ki tüzelőállásokat. A réstörő úteg parancsnokává Zerдахelyi századost nevezte ki,²⁷ az útegállás kiépítését Psotta König Endre századosra bízta.²⁸ A bevontatásra kész ostromlövegek 14-én már a Naphegy mögött álltak.

Psotta 14-én délelőtt, 9 óra tájban a IV. lovasúteg két tisztjének, Paulik Alajos tüzér főhadnagynak, és Deutsch szekeresz főhadnagynak a jelenlétében megparancsolta Zerдахelyi századosnak, hogy az ágyúkat a 14-ről 15-re virradó éjszaka szállíttassa be az addigra minden bizonynal elkészülő rés-ágyútelepbe.²⁹ Ezenkívül még néhány dolgot is rábízott, melyeket Óbudán kellett elintéznie. Zerдахelyi még aznap délután az ágyúk bevontatásának ügyében tárgyalt is König századossal. König szerint az ágyúállások még nem készültek el teljesen, de a hiányzó munkálatok nagy része a bevontatás után is megtörténhet, ezért abban maradtak Zerдахelyivel, hogy amikor az ágyúk beszállíthatók lesznek, ezt neki megüzeni.³⁰ Zerдахelyi csak alkonyatkor ért vissza, ekkor észlelte, hogy a 18 fontos és a 24 fontos löszerek összekeveredtek, ezt azonnal jelentette Psottának,³¹ és további utasításokat kért. A löszér szétválogatására Carabelli őrnagytól kért 30 embert, de azok besötétedésig csak két hordó löszert tudtak szétválogatni.³² Közben König, mivel este 10-ig az ágyúk nem érkeztek meg, futárt küldött Zerдахelyihez, hogy az intézkedjen ez ügyben. A futár, Szuhı Ágoston tizedes meg is találta Zerдахelyit, aki visszaüzent Könignek, hogy a töltények összekeveredtek, és ha az ágyúkat még ezután is be akarja szállíttatni, akkor a futár keltse fel Burchart tizedest, aki intézkedni fog. A futár azonban sem Burchart tizedest, sem visszatértekor König századost nem találta meg.³³ Az ágyúk bevontatása így 14–15-én éjjel nem történt meg. Psotta ezért — elsősorban a későn tett jelentésért és a százados által felhozott „sekélyes okok”-ért — 15-én délelőtt nyomban leváltotta Zerдахelyit, majd fogdába záratta, a réstörő úteg parancsnokává pedig Németh Ignác századost nevezte ki.³⁴

26 Az ügyben szereplő tisztekre l. a közölt iratok jegyzeteit.

27 Zerдахelyi pályafutásában és kinevezésében szerepet játszhatott az a tény is, hogy korábban ugyanabban a cs. k. 5. tüzérezredben szolgált, mint Psotta Mór, a hadsereg tüzérfőparancsnoka.

28 Vö.: 6. sz. irat.

29 6. sz. irat.

30 8. sz. irat.

31 7. sz. irat.

32 5. sz. irat.

33 10. sz. irat.

34 6. sz. irat.

Az iratok alapján a fenti tényállást sikerült rekonstruálni. Érdeemes megvizsgálni a katonai bíráskodás eljárását jelen ügyre vonatkoztatva. Zerdahelyit május 15-én fogdába vetették, majd Psotta feljelentése alapján megindult a hadbírószáki eljárás. A hadtestparancsnok Nagysándor utasítására az I. hadtest tüzérparancsnoka, Carabelli őrnagy Zerdahelyit átszállította a főhadparancsnokságra.³⁵ Görgői parancsára hadbírószáki eljárást indítottak a tüzér százados ellen.³⁶ Az eljárás lefolytatásával Remellay Gusztáv hadbíróat bízták meg. Először egy általános kihallgatási jegyzőkönyvet vettek fel.³⁷ A vád szerint Zerdahelyi hanyagsága miatt nem lettek az ágyúk a réstörő telepbe bevontatva, ezért erre csak másnap (15-én) éjjel kerülhetett sor, így Budavár bevétele egy nap késedelmet szenvedett. Zerdahelyi vallomása nyomán a hadbíró felszólította az ügyben említett személyeket, hogy tegyenek írásbeli tanúvallomást. Három tanúvallomásról tudunk, Psotta ezredeséről,³⁸ König századoséről³⁹ és a futáréről.⁴⁰ Ezek alapján május 20-án a vádlottat újból kihallgatta Remellay főhadbíró és Gúthi-Ország Elek hadbíró (ezt a folytatólagos kihallgatást Remellay — szemben az elsővel, amelyet „általános vallomás”-ként jelölt meg — „rendes vallomás”-nak nevezte).⁴¹ A vizsgálat ezzel lezárult. Ezután Remellay főhadbíró elkészítette jelentését⁴² Görgői Artúr hadügyminiszter és fővezér számára. Ezt az iratot tekinthetjük az „oktató előadásnak”, azaz a votum informativumnak, annak ellenére, hogy a hadbíró jelen esetben nem tett semmiféle büntetési javaslatot. Eddig viszonylag normális keretek között zajlott az ügy, eltekintve attól, hogy a fent idézett „vallatási törvényszék” létére semmi utalás sincsen. Időközben ugyanis, május 22-én, a Zerdahelyi iránt megengyhült Psotta ezredes maga kérte a vádlott szabadon bocsátását.⁴³ Arra hivatkozott, hogy Zerdahelyi már így is hét napot töltött a fogdában, és bízik abban, hogy szolgálatát a jövőben pontosan fogja ellátni. Görgői Artúr még ugyanczen nap — Psotta kérvénye érkezése után — kifejtette véleményét az ügyben.⁴⁴ Görgői szerint Zerd-

---

35 3. sz. irat.

36 2. sz. irat.

37 5. sz. irat.

38 6. sz. irat.

39 8. sz. irat.

40 10. sz. irat.

41 9. sz. irat.

42 11. sz. irat.

43 12. sz. irat.

helyi lagymatagsága („Diensteslauigkeit”) miatt veszítette a hadsereg egy napot, és annál inkább büntethető, mert a százados maga jelentkezett erre a fontos posztra, aminek a döntő pillanatban nem tudott megfelelni.⁴⁵ Ennek ellenére Psotta ezredesnek köszönhetően Zerdahelyi megúszhatta a pár napos fogdáival. Május 25-ére pedig kihallgatásra rendelték a főhadiszállásra,⁴⁶ ahol maximum szóbeli fenyítésben, a hadbíróági ügyekben kimérhető legkisebb büntetésben lehetett része.

Annyi bizonyos, hogy az ügynek Zerdahelyi számára nem lettek súlyos következményei. Tudjuk, hogy június végén már ismét ő volt az I. hadtest kötelékében szolgálatot teljesítő IV. lovasüteg parancsnoka,⁴⁷ és a nyár folyamán őrnaggyá nevezték ki.⁴⁸

Források

Az alábbiakban közlöm Zerdahelyi Ince százados hadbíróági ügyére vonatkozó iratokat.⁴⁹ Az egyes iratokat keletkezési sorrend szerint közlöm, a német nyelvűeket betűhív átirásban, a magyar nyelvűeket pedig mai helyesírás és központosítás szerint, megtartva a korhű és tájnyelvi alakokat és kifejezéseket, ( )-ben jelzem a feloldásokat, míg a kiegészítéseket [ ]-ben adom meg. A címzést és az aláírásokat — kivéve a három kihallgatási jegyzőkönyvet — elhagytam, ezeket rubrummal pótolom.

---

44 13. sz. irat.

45 Görgei a réstörő üteg működése megkezdésének elhúzódásáért emlékirataiban egyértelműen Guyon Richárd tábornokot, a komáromi vár parancsnokát tette felelőssé, aki vonakodott az említett lövegeket kiadni. Jelen eset kapcsán csak „munka közbeni sok balfogás”-ról tett említést. *Görgey Artúr: Életem és működésem Magyarországon 1848-ban és 1849-ben.* Bp., 1988. II. köt. 82–84. p. Görgei május 5-én adta ki a parancsot Guyonnak a lövegek Budavár alá szállítására. Katona Tamás jegyzete szerint Guyon május 6-án tett jelentést, hogy milyen lövegeket indított útnak. A lövegek azonban csak 11-én érkeztek meg, alig két napi lőszerrel, és ezért a réstörést csak május 16-án reggel kezdhették meg. *Görgey A.: i. m.* II. köt. 453. p. Mint az itt közölt iratokból kiderül, már 15-én megkezdődhetett volna a réstörés, az egy nap csúszást Zerdahelyi késlekedése okozta.

46 13. sz. irat.

47 *Csikány*, 1993. 81. p.

48 *Bona G.: Tábornokok.* 341. p.

49 Az iratok levéltári jelzete: Magyar Országos Levéltár H 115 1848/49-i minisztériumi levéltár. Görgei Artúr iratai 2. d. 1849. május–augusztus. fol. 344–363.

1.

Svábhegy, főhadiszállás, 1849. május 15.

**Psotta Mór ezredes levele a hadügyminisztériumhoz és a magyar hadsereg
főhadparancsnokságához**

Gestern früh suchte ich den Herrn Hauptmann Zerdahely welcher sich die Erlaubniß erbeten und erhalten, die Geschütze im Feuer in der Bresch Batterie zu kom(m)andieren in seiner Wohnung auf, und befahl ihm alles zum Feuer gehörig vorzubereiten, und in der Nacht mi[t] seiner Batterie Bespannung die Geschütze in die Ba[u] zu überführen. Herr Hauptmann König⁵⁰ mit welchem sich in Verbindung zu setzen er den Befehl erhalten hatte, hat ihm gestern Nachmittag eben selbs befohlen, die Geschütze heute Nacht mit seiner Batterie Bespannung in die Bresch Batterie zu übersichern.

Die Batterie Pferde waren auch wirklich angeschiert und in Bereitschaft, Herr Hauptmann Zerdahelyi hat es aber dennoch unterlassen die Geschütze einzuführen, und die vom Herrn Hauptmann König ausgeschikten Ordananzen konnten ihn nicht auf finden.

Wegen der nicht Befolgung des erhaltenen Befehls entschuldigt sich Herr Hauptmann Zerdahelyi damit, daß die Kronen der Brustwehre noch nicht fertig gewesen sei, daß er die 18 (pfündig)en von den 24 (pfündig)en Kugeln habe sortieren müssen, und mit ähnlichen seichten Gründen. Worauf ich ihn in Arest gesetzt habe.

---

50 König Endre (1818–1881), később honvéd őrnagy 1848 augusztusától honvéd tüzemester (tüzér őrmester), X. 19. (16.)-tól hadnagy, XI. 25. (16.)-tól főhadnagy és ütegparancsnok a feldunai hadtestben. 1849. I. 23. (16.)-tól százados előbbi beosztásában, VII. 16-tól őrnagy, tüzérparancsnok a Kmety-hadosztálynál. *Bona G.*: Tábornokok. 212. p. Budavár ostromakor a VII. hadtestbe beosztott IX. lovasüteg parancsnoka. *Csikány*, 1993. 78. p.

2.

Svábhegy, 1849. május 15.⁵¹Görgei Artúr parancsa Zerdahelyi százados
hadbíróági eljárás alá vonásáról

Da ... Belege des Artillerie Hauptmann Szerdahely daran schuld lägt, daß die Belagerungs Angriff um 24 Stunde verzögert werden müssen. So ist derselbe alsogleich unter Escorte ins Hauptquartier zu senden, wo das gerichtliche Verfahren gegen Ihn eingeleitet werden wird.

3.

Budai tábor, 1849. május 15.

Nagysándor József⁵² tábornok levele a Főhadparancsnokhoz

Nebst Rückschluß des Communicats wird berichtet, daß Artillerie Commandant Major Carabelli⁵³ den Hauptmann Szerdahelyi, in das Haupt- Quartier bereits abgeliefert hat.

Den Thatbestand kann Oberst Psotta⁵⁴ näher aufklären, mir wurde hiervon keine Anzeige erstattet.

---

51 Az előző irat hátírata. A kipontozott rész az iratban olvashatatlan.

52 Nagysándor József (1804–1849), honvéd tábornok, 1819–1847 között a 2. huszárezrednél szolgált, mint főszázados szerelt le. 1848 júniusától Pest város egyik nemzetőr őrnagya, szeptembertől a Délvidéken harcolt alezredesként, majd 1849. januártól ezredes, hadosztályparancsnok a bánáti, illetve 3. hadtestnél. Áprilistól a Feldunai hadsereg lovasságának főparancsnoka, a hó végéig tábornok, az I. hadtest parancsnoka. Az aradi vértanúk egyike. *Bona G.*: Tábornokok. 250. p.

53 Carabelli János (1817–1877), honvéd őrnagy, 1848 nyarán részt vett a délvidéki harcokban, IX. 1-jétől cs. k. hadnagy, X. 19. (16.) honvéd tüzér főhadnagy, XI. 25-től tüzérparancsnok, IV. 29. (16.)-tól őrnagy az I. hadtestnél. *Bona G.*: Tábornokok. 20. p.

54 Psotta Mór (Móric) (1807–1863), honvéd ezredes, 1848 tavaszán főhadnagy az 5. tüzérezrednél, VII. 6-tól százados, az I. honvédüteg parancsnoka. Szeptemberben négy üteget alakít, majd az egyik élén bevonul a feldunai hadsereghez, X. 19. (16.)-tól őrnagy, a feldunai hadtest tüzérparancsnoka. E beosztásában 1849. I. 28. (II. 1.)-tól alezredes, március végétől a főhad-sereg tüzérfőparancsnoka, V. 27. (16.)-tól ezredes előbbi beosztásában. *Bona G.*: Tábornokok. 273. p. Mint a fenti iratból kiderül, már V. 15-én ezredesként tüntetik fel.

4.

Svábhegy, főhadiszállás 1849. május 15.

Molnár Ferdinánd⁵⁵ alezredes Remellay Gusztáv⁵⁶ hadbíró századosnak⁵⁷

Dem Herrn Hauptmann Auditor Remellay — zur strengen u(nd) alsogleichen Untersuchung — und Unterlegung der Acten ohne Verzug hierher.

5.

Buda alatt, 1849. május 15.

Zerdahelyi Ince százados általános kihallgatásának jegyzőkönyve

Mely a fővezér úr rendletére⁵⁸ az alább megnevezett egyéntől vétetett ki:
Alapul szolgál:

Nagysándor tábornok úr jelentése,⁵⁹ s az ehhez csatolt Psotta ezredes úr által tett feljelentés⁶⁰

A vádlott előhívatván, miután a való őszinte bevallására komolyan felszólított volna, következendőleg hallgattatott ki:

---

55 Molnár Ferdinánd (1802–1869), később honvéd ezredes, 1848. VI. 29-től főhadnagy a 3. honvéd zászlóaljnál. VII. 25-től dandár-, majd hadtestkarsegéd a délvidéki hadseregnél. IX. 15-től százados, a bácskai hadtest karsegédje. E beosztásában novembertől őrnagy. 1849. II. 13-tól Dembinski altábornagy szárnysegédje, III. 22. (1.)-től alezredes, a feldunai hadsereg karsegéde, VI. 28. (16.)-től ezredes, a HM elnöki osztályának főnöke. *Bona G.*: Tábornokok. 244. p.

56 Remellay Gusztáv (1819–1866) honvéd őrnagy, főhadbíró 1848 májusától Újvidék főjegyzője, júniustól tolmács a belügyminisztériumban. IX. 20-tól a Duna-Tisza-közi önkéntes nemzetőr-tábor hadbíró hadnagya. X. 9. (1.)-től hadbíró főhadnagy a feldunai hadtestnél. 1849. I. 17. (1.)-től százados a 65. honvéd zászlóaljnál, majd márciustól a Feldunai hadsereg főhadbírája, később ugyanezen beosztásban őrnagy. *Bona G.*: Tábornokok. 281–282. p.

57 Az előző irat hátírata.

58 Vö.: 2. sz. irat.

59 L. a 3. sz. alatt közölt iratot.

60 L. a 1. sz. alatt közölt iratot.

1.

– Mi a neve stb.

– Nevem Zerdahelyi Ince, nyitraszerdahelyi születésű, 27 éves, református, nőtlen vagyok. 1838-ban álltam be az 5. cs. k. pattantyús ezredhez, ahol 1848-ig szolgáltam, és főágyús valék, ekkor haza menvén, Nyitra megyében jegyző voltam, 1848. szeptemberben mint főhadnagy léptem be Ivánka ezredes⁶¹ önkénteseihez, — kapitánnyá Schwechátnál neveztettem ki Görgei tábornok úr által, ugyanő nevezett ki később januárban a Szepességben tüzérszázadossá; a váci csata után a katonai érdemjelet kaptam,⁶² a katonai esküt letettem, a hadi törvényeket hallottam.

2.

– Tudja-e ön jelen kihallgatása okát?

– Gondolom, hogy a 24 fontos⁶³ ágyúknak a sáncokbai be nem vitele végett hallgattatom ki.

– Ön azzal van terhelve, hogy bár határozott parancsot kapott, hogy 14–15-e közti éjjelen mindent elkészítve, a 24 fontos ágyúkat a telepbe bevitesse, elmulasztva magát König századossal, kitől eziránt szinte parancsot vőn, összeköttetésbe tenni, noha a telep, lovak készen álltak, az érintett 24 fontos ágyúkat, a vett határozott parancs dacára nem helyeztette be a telepbe, s a König százados úr által kiküldött ordinánc által meg nem találhattatván, ilykép oka lőn, hogy Budavár ostroma megkezdését 24 órára elhalasztani kellett — mit tud ön e vád ellenében mentségül felhozni?

– Én semmire sem kaptam határozott parancsot, az, amit kaptam, inkább megkeresés mint parancs volt. Ugyanis tegnap reggel mintegy 9 óra tájban hozzám jött Psotta ezredes úr a táborba, ott különbféleket bízott reám, mit Óbudán elvégeztek, s többek közt megbízott azzal is, hogy mind a töltényeket, mind az ágyúkat, ha éjjel

---

61 Ivánka Imre (1818–1896), honvéd ezredes, 1848 tavaszán főhadnagy a 12. huszárezredben, áprilistól Batthyány miniszterelnök nemzetőrségi titkára. VI. 13-tól honvéd százados előbbi beosztásában. VIII. 27-től őrnagy, a Dunáninnyi kerület önkéntes nemzetőreinek főparancsnoka. Szeptember közepén 5000 emberével csatlakozik a Jellačić elleni sereghez. X. 9. (1.)-től alezredes, 30. (16.)-től ezredes és hadosztályparancsnok a feldunai hadseregben. X. 26-án hadikövetként az osztrákokhoz küldték, de Jellačić letartóztatta. *Bona G.*: Tábornokok. 183. p.

62 Utólagos betoldás.

63 Utólagos betoldás.

a védfal elkészül, a telepbe beszállítsam; én egész nap Óbudán voltam, elfoglaltatva azzal, amikkel Psotta ezredes úr megbízott, alkonyatkor⁶⁴ midőn visszaérkeztem, értésemre esett, hogy ütegem közelébe a 18 s 24 fontos töltények megérkeztek, miket nyomban megszemlélni mentem, s azt tapasztaltam, hogy mind a 18. mind a 24 fontos golyók, s töltények egymással összekeveredve, számos szekeren széjjel a legnagyobb rendetlenségben voltak, én erre, ezen észrevett hiányról, s más, az operatiohoz szükséges dolgokra nézve azonnal tettem írásbeli jelentést⁶⁵ Psotta ezredes úrnak.⁶⁶

Meg kell jegyeznem, hogy én azonnal, amint a zavarékot észrevettem, kértem Carabelli őrnagytól 30 embert, kik megjöttek ugyan, de akkor, midőn a besetetés miatt a két töltény közti különbséget csak 2. hordó szétválasztásáig láthatták, s ekkor elmenni kéntelenítettek.

Ez volt oka, hogy a mondott írásbeli jelentést tettem, e jelentésben az említett zavarékot tudattam ezredes úrnak, valamint azt is kértem tőle, hogy mivel embereim még soha sem bántak nehéz ágyúkkal, a szükséges felváltásra gyakorlott egyének adassanak, jelentettem továbbá, hogy az emelőrudak csak estve vétettek munkálatba, s bár 30 szükséges, csak kettő volt készen.

Őtőle ezen jelentésre semmi választ nem kaptam.

Azon vád pedig, hogy engem a König kapitány úr által küldött utász karhoz tartozó ordinánc nem talált meg, nem áll, s tökéletesen alaptalan, mert ezen ordinánc 12 órakor szálláson felköltvén, rögtön kimentem a töltényekhez, a szekere részeket saját magam az ordinánccal együtt felköltöttem — a töltényeket⁶⁷ az ütegbe szállíttatni parancsoltam, a zavar miatt azonban a töltények közt aggódva, hogy ha az ellenség ágyúinkat meglátja — mielőtt ezek a töltények összezavarása miatt visszafelelhetnének —, azokat szétrombolhatná, az utásznak, akit König százados küldött, azt hagytam meg, hogy a töltények összezavarását jelentse meg König kapitány úrnak, s azon esetre, ha ez mindamellet, hogy a töltények összezavarása miatt úgysem lehetett volna másnap lőni az ágyúkkal, parancsolná, hogy az ágyúk a telepbe bevitessenek, jöjjön vissza, s költse fel Burchart tizedest, kit még nappal, Óbudára menetelem előtt megbízottam, hogy a lovakat az ágyúk bevonására készen tartsa. Az ordinánc azonban nem jött többé vissza — és reggel ismét korán kértem embereket, s a töltények szétválogatásával foglalkoztam, s midőn e munkából

---

64 Utólagos betoldás, előtte az „estve” szó áthúzva.

65 L. 7. sz. irat.

66 Következő szó: „mert” áthúzva.

67 Előtte „az üteg” szavak áthúzva.

visszajöttem, találkoztam Psotta ezredes úrral, ki azonnal feleletre vont — és neki az okot megmondtam, de ő azért házi arestomba tétetett.

Én hát az okból nem állítottam be az ágyúkat, mert félttem, hogy ha betétetnek, mielőtt lőhetünk, ezen egyedül levő 5 [darab] 24 fontos ágyúnk⁶⁸ szétromboltatik az ellenség által, anélkül hogy mi a legkevesebb sikert idézhetnénk elő.

– Van-e még egyéb mondanivalója?

– Nincs.

Zerdahelyi százados

Jelen vallomány a kihallgatott tiszt előtt felolvastatván, általa egész terjedelmében magáénak ismertetett, s neve saját kezű aláírása által meghitelesített.

Remellay főhadbíró

6.

Svábhegy, főhadiszállás, 1849. május 16.

Psotta Mór ezredes levele [Remellay Gusztáv]

„fő Táborkari Fő Hadbíró Úrnak”

Auf die geehrte Zuschrift No. 131⁶⁹ vom heutigen Dato habe ich zu erwiedern, daß ich am 14ten dieses Monats in der früh in Gegenwart des Herrn Artillerie Oberleutant Paulik⁷⁰ und des Herrn Bespannung Oberl(eutant) Deutsch,⁷¹ beide

68 A réstörő üteg 4 darab 24 fontos és egy darab 18 fontos ágyúból állt.

69 Az említett levél nem található az iratok között.

70 Paulik Alajos (1812–1868 után), később honvéd százados, 1848 őszétől honvéd tüzemester, XI. 25. (16.)-tól hadnagy a Perczel hadtest egyik ütegénél. 1849. III. 18. (16.)-tól főhadnagy, majd Budavár bevétele után százados az I. hadtestnél. *Bona Gábor*: Kossuth Lajos kapitányai. Bp., 1988. (A továbbiakban: *Bona G.*: KL kap.) 460. p. Budavár ostroma idején mint tüzér főhadnagy Zerdahelyi beosztotta a IV. lovasütegnél.

71 Deutsch Imre János (1817–?), honvéd főhadnagy, 1848. VI. 26-án tizedes, majd a Honvéd szekeresz karhoz kerül, mint őrmester. XII. 3. főhadnagy, az 5. hatfontos üteg fogatparancsnoka. 1849. V. 19. a 4. hatfontos üteg fogatparancsnoka. VII. 22-én századosá terjesztették

eingetheilt in der IV. Cavall(erie) Batterie, dem Commandanten dieser Batterie, Herrn Hauptmann Zerdahelyi den Mündlichen Befehl gegeben habe, in der nächst kommenden Nacht die Batterie Kanonen mit den Pferden dieser Cavall(erie) Batterie in die vom Herrn Hauptmann König erbaute Bresch Batterie, welche in dieser Nacht ganz bestimmt fertig werden sollte und auch fertig ward zu überführen.

Von dem Erbauer dieser Bresch Batterie Herrn Hauptmann König, erhielt Herr Hauptmann Zerdahelyi Nachmittags wieder dem Auftrag die Geschütze, heute Nacht zu überführen. Nicht nur als älteren Kamerad, und als Artillerie Commandant der in der Division Kmety eingetheilten Batterien war Herr Hauptmann König befugt diesen Auftrag zu geben, sondern noch mehr in seiner Stellung als Bauführer der Bresch Batterie war er verpflichtet diesen Befehl zu geben, und Herr Hauptmann Zerdahélyi — auch abgesehen von allen übrigen Dienstes Verhältnissen — War dem Dienste fürs Vaterland zu lieb verpflichtet, die Befehle des die Batterie Bauenden Herrn Offizirs zu befolgen.

In der Beilage wird die mir in der Nacht zugekommene Meldung des Herrn Hauptmann Zerdahélyi beigeschlossen, mit dem beifügen, das ich noch in der Nacht den Entschluß faßte, sobald ich diese Meldung gelesen hatte, das Com(m)ando der Bresch Batterie dem Herrn Hauptm(ann) Németh⁷² zu übertragen, weil ich alles Zutrauen zu Herrn Hauptm(ann) Zerdahelyi verloren hatte aus der Ursache, weil er eine so wichtige Meldung mit der darinn mithaltenen Bitte auf den letzten Augenblick verschoben hatte, obwohl er schon 5-6 Tage früher wußte daß er mit seiner Batterie Mannschaft zum Dienst in die Bresch Batterie kommandirt war.

---

fel. *Bona Gábor* szíves szóbeli közlése alapján. Budavár ostroma idején a IV. lovasüteget szekeres parancsnoka. *Csikány*, 1993. 78. p.

72 Németh Ignác (1816–?), honvéd százados, 1849. I. (1.)-től hadnagy, és Asbóth Lajos alezredes segédtisztje. II. 5. (1.)-től tüzér főhadnagy és egy hatfontos üteg parancsnoka a feldunai hadtestben. IV. 30-án, a komáromi csata (IV. 26.) után, századossá léptetik elő. *Bona G.*: KL. kap. 440. p. Budavár ostromakor a III. hadtestbe beosztott III. lovasüteget parancsnoka. *Csikány*, 1993. 78. p.

7.

Buda alatti tábor, 1849. május 14.**Zerdahelyi Ince százados jelentése Psotta Mór ezredes
tüzérfőparancsnoknak⁷³**

Vermöge erhaltenen mündlichen Oberkommando Befehl, die Breschbatterie zu kommandieren, setzte sich der Unterzeichnete in voller Thätigkeit, dessen Wirkung je eher zu befördern. Bei der Besichtigung der zur Vollendung ansenden Batterie, überzuegte ich mich, und erhielt mich die Zuversicherung des Bauführer Herr Hauptmann König daß ohne einer beträchtlichen Erschwerung durch Beschießung dieselbe bis morgen früh beendigt wird. Die zur Bedienung bestimmte Mannschaft von der 4(-ten) Cav(allerie) Batt(erie) habe ich mir erwählt, doch da dieselben durchaus aus neu gedienten Männer besteht, die noch nie, mit schweren Geschütz exerzirten, so nehme ich mir die Freiheit mit der Mannschaft der 3(-ten) Cav(al-lerie) Batt(erie) des Herr Haupt(mann) Német die meist alt gediente Artilleristen sind, das Feuer eröffnen zu können, daher bitte ich gehorsamst an benannten Batterie Kommandanten neuen Befehl ergehen lassen zu wollen, die nöthigen 45 Mann an Bedienung 5 Unteroffiziern zur Aufsicht, sowie auch 2 Herr Oberoffiziern mir zur Dienstleistung begeben zu wollen. Die sodann durch die Mannschaft der 4(-ten) Cav(allerie) Batt(erie) abgelöst werden.

Die Munition zur der Bresch Batterie wurde so schlächt transportiert daß bei der Führung derselben Kugeln und Patronen herunter fielen und durch Sachunkundigen 18 und 24 Pfunden vermengt wurden. Daher ich bemüßigt bin so weit es noch der Zug erlaubt die Sortierung derselben vorzunehmen. Nach eben erhaltenen Nachricht wird die Verfertigung der Hebbäume erst jetzt vorgenommen und nur aus schwachen Pfosten gearbeitet.

---

73 A fentebb közölt Psotta levélhez csatolva.

8.

Buda-Újváros, 1849. május 17.

König Endre százados levele Remellay Gusztáv főhadbíróhoz

Jelen hó 14-én délutáni órákban megjelent Zerdahelyi százados úr alólírtnál, az akkorában építés alatt lévő rés-ágyútelepben; hol az álgyúk még akkor éjjeli (14–15-ki) bevonatásáról határozólag értekeztünk, mire Zerdahelyi Szá(zados) úr azon észrevétellel távozott: ha az ágyúk csakugyan még az éjjel bevonandók lesznek, e részbeni üzenetemet az országút melletti vámházhoz elvárja.

Az ágyútelep még akkori gátló környülményei olyanok voltak, miszerint kevés munkálat igényeltetett ezek elhárítására, mi a bevonás után is megtörténhetett volna.

Éjjeli tíz óra felé azonban, minthogy az álgyúk meg nem érkeztek, alólírt egy eljárásokra alkalmas altisztet kért Urbanovszky⁷⁴ utász százados úrtól, kit rögtön el is küldött Zerdahelyi százados úrhoz azon felszólítással: miszerint az az álgyúk bevonatását eszközölje.

Ezen elküldött altiszt utáni többszöri kérdezkedésemre mindig azon választ nyerém az ott lévő utász tiszt uraktól, hogy még nem érkezett vissza. Ily környülmények között megjött a hajnal 15-én, és én újra az elküldött altisztet kérdezvén, azon feleletet kaptam, hogy ez az érdeklött százados urat úgy tulajdon mint a hadiszálláson — hova őt felkeresendő utasítva volt — nem találta. Az altiszt, mint már előbb említem, Urbanovszky utász százados úr csapatából való, és így ennek jelen hollétét nem tudom.

Ez mind az miről tiszta meggyőződésem szerint nyilatkozatot adhatok Hadbíró Úrnak.

---

74 Urbanovszky Károly (1806–?), honvéd százados, 1848 XI. 25. (16.)-tól főhadnagy az 1. utász-zászlóaljban a feldunai hadtestnél. 1849 I. (1.)-től százados a 2. utász-zászlóaljnál. *Bona G.*: KL kap. 626. p.

9.

Svábhegy, 1849. május 20.

Zerdahelyi Ince százados rendes kihallgatási jegyzőkönyve

Folytatólagos kihallgatás

I. Psotta ezredes úr hivatalosan felkérte, azon választ adá, hogy tőle ön f(olyó hó) 14(-én) parancsot v(é)l, a 24 fontos ágyúkat éjjel az akkorra minden esetre elkészülendő telepbe szállítani, ugyan e meghagyást vette ön König századostól is, ki azt írja felszólításra küldött hivatalos válaszában, hogy ön maga szólította fel, hogy ha az ágyúk 14–15. éjjelén bevonandók lesznek, ezt önnek ő újra izenje meg, mit ő meg is t(é)n, de ön ahelyett, hogy az önhöz küldött ordinánc megérkezte után, az ágyúknak beszállításához látott volna, az ordináncot, ki König százados úr által önhöz küldetett, bízta meg, hogy Burchart tizedes által az ágyúkat elszállítassa, figyelmeztetve hát ön arra, hogy az mit a töltényekre nézve felhoz — mint Psotta ezredes, mint König százados úr nyilvánítása szerint elégtelen mentség, mert ezen akadály elhárítására a bevonás után is megtörténhetett volna, felszólítatik ön annak előadására, mit tud ön általjában, s különösen arra nézve mentségül felhozni, hogy amint König százados úr önhöz küldött, ahelyett hogy maga látott volna az ágyúk elszállításához, annak megtételére egy harmadik által szólíttatta fel Burchart tizedest,⁷⁵ anélkül hogy csak utána nézett volna is, vajon megtörtént-e az, aminek oly szükségesen meg kellett volna történnie?

I. Psotta ezredes úrtól én egyenes parancsot éppen nem, csak barátságos felszólítást kaptam több más megbízások mellett aziránt, hogy az üteg vontatására lovakrúl és azoknak beszállításáról gondoskodjam, ezt meg is tettem, saját és Lapinski⁷⁶ ütegetőli lovak készen voltak erre folytonosan. Igaz, hogy én König százados urat előre felszólítottam, hogy adja tudtomra, mikor kellene a telepet beállítani, ott még ekkor a töltények meg nem érkeztek, s így nem is tudhattam azoknak összehavartatásukat. Ugyanezért, midőn König századostul azon izenetet vet-

---

75 Utólagos betoldás.

76 Lapinski, Teofil (1826–1886), honvéd százados, lengyel, 1849. I. hótól hadnagy, egy háromfontos félüteg parancsnoka, II. (1.)-től főhadnagy, és egy hatfontos gyalogüteg parancsnoka a felső-tiszai hadtestben. A tavaszi hadjáratban százados és a 4. hatfontos gyalogüteg parancsnoka az I. hadtestnél. *Bona G.*: KL kap. 361. p.

tem, hogy a töltények zavarodása miatt azok jelenleg használhatlanok, s csupán előrevigyázatból nem vontattattam azonnal a telepeket, nehogy a lövést vele megkezdvén, s később a zavarodás miatt folytonosan nem folytathatván, ezt az ellenség észrevegye, s nekünk tetemes kárt okozhasson. — Egyébiránt mindezek dacára a hozzám küldött ordénancról ezeket megizenvén König százados úrnak, azt tettem mellé, hogy ha mégis König kívánná a telep beszállíttatását, tehát azt azonnal Burchart tizedes eszközlendi; ezt pedig azért tettem, mert a telep ily körülmények közti veszélyeztetését látván, az eziránti felelősséget nem akartam magamra vállalni. Ezen izenetem következtében az ágyúk iránt vártam Königtől az újabbi izenetet, s minthogy se az ordinánc vissza nem jön, se izenetet nem vettem, abba a hiszemben voltam, hogy az ágyúk ily körülmények közt nem szükségesek, s hogy ezek iránt a felelősséget König sem akarja elvállalni, annyival is inkább, mert midőn Psotta ezredes úrnak abbali felszólítására, hogy a töltényeket s ágyúkat gondoskodjam beszállítani, azon írásbeli választ adtam, hogy nyilatkozzék újólag mit teendő legyenek, miután a töltények nagyon össze vannak zavarodva; erre semminemű választ nem kaptam, s így magamat kellőleg nem is bírtam feltalálni. Azon vásra, hogy az ordináncot küldtem Burchart tizedeshez: válaszolom, hogy ezt azért tettem így, mert a fentebbi okon az ágyúkat azonnal beküldeni nem is akartam, hanem csak azon csetre utasítottam az ordináncot, ha új izenet következtében az ágyúk csakugyan szükségeltetnének.

2. Van-e még valami mondandója?

2. Csak az, hogy Psotta ezredes úr nem hogy nekem azt mondta volna, hogy 14–15(-én) éjjel a bástyák okvetlenül készen lesznek, sőt ő kérdést tevőleg intézte hozzám, ha vajon elkészülendnek-e, és én hozzá tett jelentésemben válaszolám, hogy ha csak az ellen valami erélyes fellépést vagy akadályozást nem teend, reménylem, hogy elkészülend. — Egyébiránt, így csaknem magamra hagyatva, miután határozott parancsot, s illetőleg tett nyilatkozatomra választ nem kaptam: úgy intézkedtem, mint a magyar ügynek én belátásom szerint leginkább használni reményltem, s fáj, hogy éppen ekkor vádoltatom hanyagsággal — holott azt is jól tudtam, hogy a töltények kiválogatásával az idő legalább délig eltelik, s így az ágyúk ott létében is csak néhány lövés történhetett volna aznap — mely keveset hatván, s mégis az ellenség figyelmeztetvén, nekünk végtelen kárt tehetett, vagy magát kellőleg védő, s az ágyúinkat ostromló helyzetbe tehetett volna, mit a következők a posteriori bőven bizonyít, mert első nap telepünkre nem lövetett, s jövő éjszaka mindent tevén, másnap egész erejét ennek demontírozására fordította. Hogy pedig a tüzeléshez nem voltak elegendő egyének, ezt azért nem jelentettem,

mert fel se tettem, hogy eziránt rendelkezés ne tétetett volna, s csak estve bevén észre, jelentésemet is csak akkor tchettem.

Zerdahelyi
százados

Jelen vallomány vádlott előtt felolvastatván, azt minden kitételében helybenhagya, s saját kezűleg tett név aláírásával erősítette. [Dátum]

Gúthi Elek⁷⁷
hadbíró

Remellay
főhadbíró

10.

Svábhgyei főhadiszállás, főhadbíróság, 1849. május 20. Szuhi Ágoston tizedes tanúvallomási jegyzőkönyve

Mely Görgei Artúr hadügyminiszter és hadvezér úr rendeletére Zerdahelyi Ince tüzérszázados vizsgálati ügyében szerkesztetett.

Alapul szolgál:

- Görgei hadügyminiszter és főhadvezér parancsa máj(us) 15-ről 1849.⁷⁸
- Psotta ezredes úrnak e tárgyban mint tüzérparancsnoknak nyilatkozatát magában foglaló levele május 16-ról, 1849.⁷⁹
- König tüzérszázados hivatalos nyilatkozata e tárgyra vonatkozólag május 17-ről, 1849.⁸⁰
- vádlottnak önvallomása május 15 és 20-ról.⁸¹

---

77 Gúthi–Ország Elek (1821?–1864), honvéd főhadnagy, hadbíró 1848. X. 16-tól a 33. és 34. honvéd zászlóalj hadbíró hadnagya, 1849. május elejétől a Posta-dandár hadbíró főhadnagya. *Bona Gábor* szíves szóbeli közlése alapján.

78 2. sz. irat.

79 6. sz. irat.

80 8. sz. irat.

5. és 9. sz. irat.

Tanú előhívatván és az eskü és hamiseskü következéseire figyelmeztetvén, és a tanúsküt előlegesen letévén, következőleg vallott:

1. Mi a neve stb.?

– Nevem Szuhi Ágoston, Pozsony megyei, pozsonyi születésű, római katolikus, 19 éves, nőtelen. Hallottam a haditörvényeket, zászlóhoz esküdtem, jelenleg 1848. évi november óta a 2. utászkariz zászlóalj 5. századában tizedes vagyok, törvényes vizsgálat alatt nem voltam.

2. Tudje-e jelen vallatásnak okát?

– Alkalmasint Zerдахelyi százados úr ügyében hallgattatom ki, minthogy én küldtettem hozzá König százados úr által ordináncul ágyúk és puskaporok végetti jelentéssel.

3. Minő izenettel küldötte önt König százados úr Zerдахelyihez, hol és miként találta fel ön Zerдахelyit, tudtára adta-e neki az izenetet és meghagyást, s mit mondott vagy tett erre Zerдахelyi úr?

– Azon meghagyással küldtettem hozzá, hogy mondjam meg, mikint az ágyúk helyei és a puskaporos kamarák elkészültek, tehát hozza vagy küldje át az ágyúkat vagy a puskaporos szekereket, vagy mindeniket. Zerдахelyi urat éjféiben a budaörsi országúti vámházban feltaláltam, neki a meghagyást átadtam, s ő erre elébb azon észrevételt tette, hogy a töltések nagyon össze vannak zavarva, nem lehet használni, még reggel fogják rendezni, s ezen izenettel menjek vissza König százados úrhoz, azonban megint talán mást gondolván felkelt, elvitt a puskaporos szekerekhez, és azokat velem megindította; egyúttal meghagyta, hogy az ágyúkat útban találván, azirántai izenetet ottan lévő Burchart tizedesnek mondjam meg, ki azokat ha szükséges leendő, el fogja szállítani. Én eközben az ágyúkat találván, Burchartot kerestem, de fel ott nem találhatván, neki a meghagyást át nem adhattam, hanem a puskaporos szekerekkel König százados úrhoz mentem a telepbe, őt magát azonban nem láttam, ámbár őt Urbanovszky százados úrral kerestem, tehát a puskaporos szekereket otthagytam.

4. Van-e még valami mondandója?

– Semmi.

[Aláírás]

Jelen vallomás tanú Szuhi Ágoston előtt előre tett hitletétele után felolvastatván, azt minden kitételében helybenhagyta, s saját kezűleg tett névaláírásával erősítette.

Gúthi Elek
hadbíró

Remellay
főhadbíró

11.

Svábhegy, 1849. május 21.

Remellay Gusztáv főhadbíró őrnagy oktató előadása (votum informativum)

Görgei Artúr hadügyminiszternek és fővezérnek

Zerdahelyi Ince tüzér százados, hadügyminiszter s fővezér úrnak í(olyó) évi május 15-én kelt parancsa következtében, az ellene fentförgő vád alapján általam í(olyó) hó 16., 17., 18., 19. és 20-án kihallgattatván, s úgy az ellene mint mellette tanúsító bizonyítványok beszerezettvén, a tény következőleg áll:

Zerdahelyi Ince százados í(olyó) hó 14-én Psotta ezredes úrtól parancsot vett Psotta ezredes úrnak saját jelentése⁸² szerint, hogy következő éjszaka a telepet a sáncokba szállítsa, s még is azon éjszaka Zerdahelyi telepjét elhagyta s sehol nem találtatott. Psotta ezredes úrnak pedig nyilatkozata⁸³ szerint pedig Zerdahelyi úr Psotta ezredes úrtól csak szóbeli parancsot vett az ágyúk beszállítása iránt; estve azonban Zerdahelyi úrtól Psotta ezredes úr [azon] jelentést⁸⁴ vette, melyben Zerdahelyi a megérkezett töltények összezavarodását jelenti, kérvén ez iránt további rendeletet, s egyúttal az operatiohoz tartozó több más tárgyban intézkedést. Psotta ezredes úr saját nyilatkozata szerint az üteg parancsnokává azonnal Németh századost tette, mert bizalmát azon okon elvesztette Zerdahelyiben, minthogy ez ily fontos körülmény iránt jelentését oly későn tette meg, s néki nem felelt. König tüzér százados saját nyilatkozata⁸⁵ szerint már 14-én előre értekezett Zerdahelyivel az

---

82 1. sz. irat.

83 6. sz. irat.

84 7. sz. irat.

85 8. sz. irat.

ágyúknak következő éjszaka leendő beszállításáról, estve 10 órakor pedig evégett hozzá egy ordináncot küldött, de az ordinánc vissza nem jött, s másnap reggel azon hírt hallá, hogy az ordinánc Zerdahelyit sehol nem találhatá.

Nevezett ordinánc, Szuhi Ágoston hit alatt vallja,⁸⁶ hogy őt König százados úr Zerdahelyi százados úrhoz azon izenettel küldötte, hogy a sánczok és puszkaporos kamrák készen lévén, Zerdahelyi vagy az ágyúkat, vagy a töltényeket, vagy mindeniket szállíttassa be. Zerdahelyi urat hon találta, ez először vissza akarta izenni, hogy a töltények nagyon összevannak zavarva, s használhatatlanok, azonban felkelt, a töltényes szekereket neki átadta, s azt mondotta, hogy ha az ágyúk a töltények zavarodása ellenére is szükségeltetnének, azokat Burchart tizedes azonnal beszállítandja. Tanú útközben a nevezett telepet találta, de Burchartot sehol, s a töltényekkel a König százados által rendelt helyre érkezvén, König századost sehol sem találta, ámbár őt Urbanovszky százados úrral kereste; tehát a töltényeket csak ott-hagyta.

Zerdahelyi százados úr általános vallomása⁸⁷ szerint Psotta ezredes úrtól semmi határozott parancsot, inkább barátságos felszólítást vett az ágyúk leendő bevonatása iránt, de ezt is akkor 14-én reggel, midőn egyúttal őt számos végzendőkkel⁸⁸ bízta meg Óbudára. Ugyanekkor értekezett König századossal az ágyúk beszállítása iránt, de ekkor még a töltények meg nem érkeztek. Estig Óbudán tölté a megbízásokkal idejét Zerdahelyi, s mire visszajött, látta a megérkezett töltények felettei összezavarodását, azonnal Carabelli őrnagy úrtól azok kiválogatására 30 egyént kért, de setélig csak 2 hordót bírtak elkülöníteni. Ezen akadályt Zerdahelyi, mint [ti. 7. sz. alatt közölt jelentése — K. I.] mutatja, azonnal jelentette Psotta ezredes úrnak, de erre semmi felvilágosító vagy útbaigazító választ nem nyert. Éjszaka Königtől küldött egy ordinánc által Könignek a töltények zavarodását megizente, s egyúttal elküldötte, de az ágyúkat azon okon, mert velük a töltények zavarodása miatt úgy sem lehetett volna lőni, s ezt az ellenség észrevevén, minden védelem nélkül azokat szétrombolhatta volna, nem küldötte el, hanem az ordináncnak meghagyta, hogy ha ennek dacára is kívánná König az ágyúkat, tehát jöjjön vissza, s az ágyúkat Burchart tizedes azonnal elszállítandja, kinek még előtte való nap ez iránt parancsát kiadta. De az ordinánc vissza nem ment, s így az ágyúk beszállítása elmaradt. Reggel korán Zerdahelyi a töltények válogatásához fogott, s azt végezve

---

86 10. sz. irat.

87 5. sz. irat.

88 Előtte „privát” szó áthúzva.

hazafelé menvén, Psotta ezredes úr őt a fentebb előadottak ellenére áristonba küldötte.

Ugyanezen rendes vallomásában⁸⁹ az elősoroltakat ismétli, hozzá tévén, hogy nem hogy Psotta ezredes úr neki a sáncok okvetlenül leendő elkészítését tudtul adta volna, sőt inkább tőle kérdezte, ha vajon elkészülendnek-é? Arra pedig, hogy a tüzelésnél egyének elégtelenségét nem jelentette, válaszolja, hogy ezt azért nem tette, mert gondolni sem merte, hogy ez iránt rendelkezés nem történt, s csak miután látta, hogy nem történt, tette jelentését. Hogy célszerű és hasznos volt az ágyúknak akkor éjszakai be nem szállítása a töltények zavarodása miatt; erre nézve a következőre hivatkozik, mert úgymond a töltények elkülönítésével igen sok idő telendvén el, aznap igen kevés lövés történetett volna, s így következő éjszaka elég ideje lett volna az ellenségnek azokat leromboló készüléket tenni, mit csak következő éjszaka tehetett, miután a rés már egész napi ágyúzás után megkezdve volt. Ismétli, megint a fentebbiek szerint, minden világos parancs, vagy tett fontos jelentésére, s illetőleg izenetére következőzni kellendett utasítás hiányában egyedül magára hagyatva, az ágyúk leendő veszélyeztetése iránt a felelősséget nem akarta magára vállalni, s azt tette, mivel az úgynek leginkább használni vélt.

12.

Buda, főhadiszállás, 1849. május 22.

**Psotta Mór ezredes levele a Hadügyminisztériumnak
és a Főhadparancsnokságnak**

Da Herr Hauptmann Zerdahelyi für sein Vergehen schon einen 7 tágigen Arrest erleidet, und er durch diesen Fall derart gewarnt sein dürfte, daß er künftig seine Dinstespflicht pünktlich erfüllen wird, so bitte ich Das Kriegs Ministerium und Armee Ober Commando diesen Herrn Offizier des Arrestes entlassen, und ihm die fernere Strafe gnädigist nachzusehen.

---

89 9. sz. irat.

13.

Buda, 1849. május 22.

Görgei Artúr állásfoglalása a Zerdahelyi-ügyben⁹⁰

Der Hauptmann Szerdahelyi wurde auf seine eigene Bitte bestimmt die Breschbatterie zu kommandieren; folglich auch die Geschütze in die Batterie einzuführen: weil man voraus setzen mußte daß ein Offizier, der soviel lebenswerthen Ehrgeiz besitzt sich um das Commando eines gefährlichen Postens zu melden auch die zur Pflichterfüllung auf einem solchen Posten nöthige Energie entwickeln werde. Hauptmann Zerdahelyi aber hat sich in jener Nacht, wo er die Geschütze hätte einführen sollen lau- und nachlässig im Dienste benommen wie schon zu ersehen ist, daß er das Einführen der Geschütze einen Unteroffizier zu überlassen gedachte, wenn es trotz der zufälligen Hinderniße anbefohlen werden sollte. Durch diese Diensteslauigkeit des Hauptmann Zerdahelyi verlor die Armee mindestens Einen ganzen Tag bei der Beendigung der Belagerung Ofens. Die Zeit drängt jezt noch: sie drängte damals noch mehr: das konnte Hauptmann Szerdahelyi selbst beurtheilen und dennoch versäumte er es jene Energie zu entwickeln die von ihm zu erwarten gewesen, welche der Dienst von ihm forderte.

Hauptmann Zerdahelyi bleibt sonach trotz seiner gehaltlosen Ausflüchte sehr strafbar, um so strafbarer als er selbst es war der sich um jenen wichtigen Dienst meldete, welchen gewißenhaft zu entsprechen er im Augenblicke der Entscheidung leichtsinniger weise versäumte und nur die fürbitte des Herrn Obersten Psotta hat es Hauptmann Zerdahelyi zu denken, daß er nicht auf der ganzen Stränge Gesetzes bestraft sondern ihm nur sein bereits ausgestandene Untersuchungs arrest als Strafe angerechnet wird.

---

90 Az előző, 12. sz. alatt közölt Psotta-levél hátírata.

14.**Buda, főhadiszállás, 1849. május 25.****Molnár Ferdinánd alezredes levele Psotta Mór ezredeshez⁹¹**

Der H(err) Oberst haben diesen Indorsat Befehl den H(err) Hauptmann Zerdahelyi einzutheilen. Solchen seines Areestes zu entlassen, u(nd) Morgen sich 8 Uhr zum Raport vorzuführen.

Der Commandant ist hiher rückzustatten.

---

91 Az előző Görgei-irat utáni toldalék.

Zerdahelyi Ince honvéd őrnagy